

Tatiana ni Vosa Toki na iTovo Vakaviti
 Valenrabacalataka, Suva
 Institute of Fijian Language and Culture
 Government Buildings, Suva, Fiji.

MARRIAGE

Investigator: Leata. S

Informant: Poate MatairavulaCautata, Bau.

ULUTAGA: NAI VAKARAU NI VAKAWATI VEI KEDA NAI TAUKEI.

- Sa vinaka enai vakarau makawa ni noda vakawati nai taukei mevaka ga au sa dau raica tiko ni duidui na kenai cakacaka ena noda vanua e Viti, ia koi au na vakamacalataka ga na vakawati vaka Cautata ka via lako vata toka ga vaka Bau.

Sa vinaka ni sa tubu tiko edua na gone yalewa ena dua na vale, eratou sa na raica tiko mai na vale ka dua ni ratou vinakata me lako mai na gone yalewa koya me lako mai me mai taukei ni vale koya, ka tiko kina na cauravou. Na ka me caka ena kenai lakolako ena gauna makawa, ko gone yalewa kei na cauravou erau sega sara ga ni kila na vakawati oqo. Nai lakolako makawa erau na kila ga na qase nona i tubutubu na cauravou kei na nona tubutubu na gone yalewa. Ia ena gauna oqo sa mai duatani sara na kenai lakolako ni vakawati ka sa vakayacori tiko ena gauna oqo. Sa veicalatai sara kei nai lakolako ni vakawati ena gauna makawa. Ia mevaka ni vinakati me raici lesu tale nai lakolako ni vakawati makawa veikeda nai taukei koya gona au na vakamacalataka tiko kina oqo nai lakolako ni vakawati vaka Cautata ena gauna e liu. Na ka ena caka eratou sa qai lako na nona i

Cont'd Page 2.

- tubutubu na cauravou meratou lai vosaka na gone yalewa mai na vale koya, oqo edua na kenai cavucavuti. Edua tale na kena cavuti e rakorako cake meratou lai tabaka nai Lago vua na mata ni yalewa. Meratou lai tabaka nai lago ni yalewa, ia na kena cavucavuti sara ena tabana e cake me lai Duguci, koya e vakayagataka vakalevu ko Bau. E sega ni vakayagataka ko Bau na vosaki, na tabaki ni lago edau vakayagatakatu ga me lai Duguci na marama mai na dua tale na vale. Ia sa na qai kau na kamunaga lai Duguci kina na gone yalewa se gone marama ka vinakati me mai vakawatitaki. Ni sa caka oti sa na donu mai yasana kadua ka tarogi beka ko gone yalewa ka vakadonuya ena rawa ni caka talega mai ena gauna koya edua tale na kamunaga mei Vakadonu ni sa vakadonuya na gone yalewa enai lakolako e lako tiko yani ni lai tarogi kina na gone yalewa se gone marama ka vinakati me mai vakatawana tiko na i tikotiko koya. Ena gauna sa donu kina oqo eratou sa mai vakavakarau sara ga ko iratou na vuvale nona na cauravou. Se na vuvale vakaturaga ka lai duguci kina na marama se na vuvale ga na nodratou na tabai tagane ka lai vosaka na gone yalewa. Sa vinaka na ka sa na mai vakarau sa na mai teivaki sara ga na kakana, na vakarautaki talega nai yau na ibe, na kamunaga na ka kece ena vinakati me tu vakavinaka sa na vakarautaki talega na kena manumanu, ni gauna oqo sa oti kina na vakadonu gusu mai kea. Sa na lako sara na vakavakarau kenai balebale koya ena taura tiko edua na gauna balavu ena gauna me na caka kina na vakamau.

- Vakarau na kena kakana, vakarau nai kamunaga nai yau, kenai balebale koya ena via taura tiko edua na yabaki vakacaca. Mai na maliwa ni gauna koya ni bera ni qai caka na so levu ni nodrau vakamau ko gone yalewa kei gone tagane ena veisiga tabu edau kau tiko na kena kakana na gone yalewa, ni Siga Tabu va qo kau tiko na kena kakana kevaka ena donumaka na siga ni sucu ena kau tale na kena kakana ni ka sa na caka tiko. Sa na dau caka tiko va qo me yacova sara na gauna erau sa na lai vakamau kina na gone yalewa kei na cauravou. Oqo edua na cakacaka levu e caka tiko kina ia sa cakacaka bibi talega. E kea sa na dua na ka rerevaki e tiko kina, ni ka rerevaki au tukuna oqo ni tiko kinakevaka e sa caka tiko na cakacaka qai lai rogo ca na gone yalewa, oya na ka era dau vala sara kina na noda qase ena gauna e liu. E rawa ni kasei kina edua na yavusa e rawa ni lako tani sara ga kina edua nai wase ni yavusa koya baleta ni sa lai cala nakenai lakolako . Ia sa rawa ni kaukauwa vaka koya baleta ni sa dau qaravi sara ga mai vakavinaka, ni sa dau lai leqa vaka koya sa dau yaco sara ga kina na leqa. Ni ka ya kevaka e vakaraici sa levu sara na vanua e Viti engauna oqo era veibiu kina mai na nodra i tikotiko dina baleta na tikina au vakamacalataka tiko ni sa lai kabasu na tikina koya. Koya edua na tikina bibi ni tu kina ena vuku ni vakawati ni vakaraitaki talega ni noda i tovo nai taukei ena gauna e liu sa rui dua na ka kena bibi ka dua na ka dredre, ni da raica tiko mai na veisau ena gauna oqo ni sa vakaloloma sara na kenai rairai. Vaka bibi veikemuni na marama veira na

Cont'd Page 4.

- noda gone yalewa ni ra sega ni rawa mera tauri ira rawa.

Era sega ni rawa ni muria na gaunisala oqo era sa dau vakatotolo ga ka sa lai yaco sara kina na leqa ena gauna oqo eda sa raica tu na leqa. Sa lai tu sara eso na kenai moimoi baleta ni cala sara ga mai na kenai tekivu.

Sa vinaka ni sa caka oti ena dua na gauna balavu ni sa na raica na tataba ni tagane ni sa matua nai teitei ka sa levu nai yau sa levu na manumanu ena gauna koya eratou sa qai vinakata me kina na so levu ni vakamau. Oqo edua tale na vanua levu edua na vanua e madualaki ka dua na vanua rerevaki sara ni oqo duadua erau na qaqarauni kina na yasana ruarua na yasana ni cauravou kei na yasani gone yalewa. Ena gauna sa na lai tevu kina na nodrau ibe na veiwatini na gauna dredre duadua era na waraka ena gauna sa bogi va kina na nodrau tiko. Ena loma ni bogi va koya ni sa na lai cece na nodrau davodavo na veiwatini ena vanua koya sa na lai raici kina kevaka me se qai lai matai sara ga ni tagane me rau lakova ena gauna koya sa na duatani na levu ni marau nai tataba ni tagane. Kevaka e raici ni sa lako oti na gone yalewa kei na cauravou sa na duatani na nodratou madua, ena dua na ka ena yaco eratou na madua vakalevu ena yasana kadua ka ratou sa nararawa vakalevu ena yasana kadua. Ena so na gauna erau dau lai vakavuna tiko na tiko yayavala ni vakawati baleta ni sa yaco na leqa, kenai cakacaka vakaturaga ka lako tikokoya ena dua na gauna balavu me kakua ni dua na mavoa, na bibi ni vakawati veira na noda qase ena gauna e liu ni da sa mai vukica tiko ena gauna oqo oqori walega na vuni

Cont'd Page 5.

- leqa tiko, me sa dua walega na ka rawarawa. Sa vinaka ena gauna saoti kina na vaka bogi va, kevaka e raici ni sa vaka kina ni sa matai ga ni tagane ni watina merau lai moce vata. Ena bogi va koya era na cakava sara na marama na Vakasobusobu, era na kauta na marama na nodra lawa ka ra na lako vata tiko kei na marama ka vakamau ni ra sa lesu mai sa qai dua tiko mai na nona noke na marama sa qai tawa tiko mai kina na ika ka ra sa qai lako mai. Ena gauna e caka tiko kina na Vakasobusobu na tabani tagane ratou sa na caka Vakalolo tiko ena gauna koya. Ena gauna sa lesu mai kina era sa mai kana vakalolo sara. Ena gauna talega ni vaka bogi va ena gauna sa na cece kina na ibe eratou na cakava tiko edua na magiti nai tataba ni tagane baleta na kena cece. Ia sa vinaka sa na mai yaco tiko eke na veikumuni sa vakarau na veiqaravi ni cakacaka oqo. Ia tekivu eratou sa baci vakavakarau na tabani tagane sucu edua na gone. Ko ira era sa kila tu ga ena gauna sa na oti ga kina na vaka mau sa na wawa saka tale na sucu ni gone. Mevaka ni dau yadua ga na vula na gone sa sucu. Era sa na vakarautaka sara ga na kenai teitei. Ni sa lai vakarautaka tiko na Dawa, ni sa lai oti e vula ciwa sa voleka talega ni sucu na gone. Ena gauna erau sa lai tiko kina ni sa oti beka ga edua na vula sa na tiko na gone vua na gone yalewa ka kau yani. Era sa na qai lai waraka sara me qai lai sucu, koya sa na tu tani kina na kena kakana. Ia ena gauna sa na sucu kina na gone ko ira na marama era dau lai tiko kina mera lai tiko na marama me ra lai Bikabika tiko na marama

- me yacova ni oti e tini na bogi. Ena gauna era na tiko kina era na vakani tiko ena veigauna kece. Ko ira era sa dabe wale tiko ga mera kana, era na lako ga yaniko ira na lako yani ko ira era dabe ga ka ra kana, sisili ga dabe kana na walega koyya era lai cakava tiko. Ni caka tiko oqo me yacova ni sa lai oti e tini na bogi. Ia sa lai oti e tini na bogi ni sa sucu oti na gone sa na qai caka tale edua namagiti mera sa qai lai veisukayaki kina na marama ko ira era ka lai Bikabika tiko.

Mevaka ga ni vinakati me'u vakamacalataka vakalailai nai lakolako ni vakawati veira na noda qase ena gauna liu vaka Cautata ka na via lakova talega tiko ga veiratou na noqu turaga mai Kubuna veira e cake sa vaka beka koya na kena levu.

- Mevaka ni ko tukuna tiko koya nacaurovou mai nadua na mata vuvale kei na goneyalewa mai na dua na mata vuvale e rawa ni rau sega tiko ni kilana ka sa yaco tiko me baleti rau, na gauna cava beka era sa na kila kina ni rau sa na vakamau, na gauna cava beka ena tukuni kina veirau ?

- Sa vinaka ena gauna sara ga eratou sa na vakarau kina ko iratou na tatabani tagane meratou mai vosaka na gone yalewa se meratou mai tabaka nai lago ni tamana se meratou lai duguca na marama ena gauna sara ga koya sa na qai tukuni e vale vua na cauravou ni sa na lai vosaki na gone yalewa ena vale koya me lai watimu. Oqovua na cauravou ia na cauravou sa na kila ena gauna koya ni ratou sa vakarau lako kina. Ia na gone yalewa e sega tiko hikila, eratou sa na lako yani sega ni tukuni rawa veiratou se dua na kena veivosaki. Ni liu na siga ga eratou qai lako yani kina ni ratou sa na raica ga na tabua o dou kaciva mada

Cont'd Page 7.

- na gone koya. Ena gauna talega sa qai kacivi mai kina na gone yalewa sa qai tukuni sara ga ena gauna koya ni vakasauri sara ga ena gauna koya. Ni ko rau e segani veidomoni erau tu ga vaka-veitali ni sa lako ga mai koya sa qai tukuni vua. Ni ratou sa lako mai oqo na wekadatou mai kea mai vale koya ni ratou sa mai vosaki iko tiko me watina na cauravou oqo e vaka evei. E kea eratou sa na waraka talega ko iratou ke sa tukuna mai na gone yalewa io, sa vinaka mai kea talega sa na kau mai kina na kamunaga ni sa lai vakayagataki kina nai Vakadonui edua tale na kamunaga. Eratou sa qai kila kina ni rau sa qai kila koi rau.
- Ni sa vosaki oti na gone yalewa o cei beka ena vakarautaka na ka levu taudua na yasana vua na tagane se na yasana vua na gone yalewa ?
- Ena gauna koyaerau sa na dui saga sara ga kina na yasana koya e sa na saga talega vakaukauwa na nona ia ena vakabibi tiko ena yasani tagane ni na vinakata me toso cake ena nona vakavakara-
rau. Ia ko tagane ga sa na saga okoya me sivi iratou mai na yasana kadua..
- Edua beka na yacani kakana edau vakarautaki tiko vei koya na gone yalewa ena vei Siga Tabu se na Siga ni Sucu beka ?
- Vinaka na kakana ena vakarau me baleta na siga tabu ena tukuni ni oqori na kena kakana ena siga tabu , kevaka e mani donuya na siga ni mate ia ena caka talega na kena kakana ni siga ni mate, ke mani donuya na siga ni sucu sa na caka edua na kena

Cont'g Page 8.

- kakana ni Siga ni Sucu. Ena caka tiko ga ena Siga Tabu, se Siga ni sucu se Siga ni Mate.
- Sa caka na vakamau ena gauna e vakayacori kina na vakamau qai tevu kina na nodra ibe se na gauna se bera ni caka kina na vakamau. Na ibe koya merau lai davoca beka meqai yaco kina na kena vaka bogi va se ?
- Io ni lako tiko vaka koya na kenai lakolako ni cakacaka oqo na siga sara ga e caka kina na vakamau sa na tevu talega mai kina na Tevutevu ni sa tevu na ibe sega ni vaka tiko oqo ni sa caka na vakamau sa qai tukuni tale sa vinaka tou qai mai vakayacora tale ena dua tale nasiga natevutevu. Segga ni sa lako ga ki vakamau sa da yavala sara ga eda sa kitaka sara ga na kena tevutevu. Na ka taucoko sa na caka vakadua ena siga ga koya ena kena bogi sa na raici kina na cakacaka taucoko ni vakamau. Kenai balebale ni siga ga erau vakamau kina sa na tevu talega kina na nodrai davodavo ena mataka cake era sa na lako mai na marama me sa mai raici kina na ka oqo sa na qai cece yani.
- Na kena mai raici koya na nodrai davodavo ocei beka ena mai raica ?
- Koya ena vakabibi tiko meratou na raica tiko ga na tataba ni tagane, kevaka sa mani tiko edua na leqa ena tiko tale edua na ka meratou kakua ni vakamadualaki mai na yasana kadua. Eratou na raica ga ni na tiko ga na rarawa veiratou na tataba ni tagane kevaka sa dua na leqa. Ia ni ratou lai raica ena siga koya ka segani dua na ka e leqa sa na lako yani na mekemeke, ena qai dau lai vakraitaki sara ga na kena magiti.

- Ke mani tu vakavinaka na ka taucoko na magiti ena lako ga yani na magiti. Kevaka sa mani raici ni sa leqa na gone yalewa sa leqa rawa mai edua na gone yalewa ena nona vakamau sa na lai kau mai edua na vuaka levu sa na veisau sa liu tiko mai na muna, ni ratou sa na raica ga yani na wekai yalewa eratou sa na qai kila ni sa na kau magiti ki rara. Ni sa kau yani na magiti ka sa vaka tu koya eratou sa voleka sara ga ni ratou tagi baleta na nodratou levu ni madua, ni ya ga na vanua ena lai vakaraitaki kina na leqa e kune mai loma. Ni na lako yani na magiti ka sega ni vaka koya sa dua na ka nodratou marau.
- Ni tukuna toka ni sa oti na bogi va era sa qai vaka sobu na marama mera lai qoli, e ko ira beka na turaga mera qai cakava tiko na vakalolo edua beka na kena i balebale se dua tale beka na mataqali kakana me ra waraka kina na kena lako mai ena qoli. Na cava beka era digitakako ira ka sega ni caka talega kina edua fale na mataqali kakana ka caka ga kina na vakalolo.
- Ia au sega ni taurarawa tale mada na kenai balebale ena dua tale na vanua, vaka Cautata na magiti ga e caka ena Vakasobusobu vaka koya na Vakalolo ia kenai balebale se cava na vuna e caka kina na Vakalolo au sega ni taura rawa au kila ni ka e dau caka ni sa caka na Vakasobu sa na caka sara na Vakalolo. Sega ni caka tale edua na magiti ena caka ga na vakalolo.
- Sa mai cabe ena qoli sa mai caka na vakalolo sa oti sara ga na veika kece?
- Ni ra sa cabe mai ena qoli ko iratou natataba ni tagane eratou

- na cakava tiko na Vakalolo kei na nodra i suwai mera cabe mai na qoli mera mai dara na nodra veisau koya. Ni dau gutugutu mai nai sulu me ra dau cabe mai ena qoli ka dau mai soli veira nai sulu koya. Ni sa na oti ga koya sa oti sara era sa veisukayaki ga, sa qai lai waraki sara vakadua na gone ni ra sa veisukayaki yani.
- Na kena sa sucu koya edua na gone ocei beka ena nona i tavi na vaka toka yaca ?
- Io na kena vakatokayacataki na gone ena duidui duatani veikeimai ni dau dua na kamunaga na kani vakatoka yaca. Veikeimami eke enarawa ni vakatokayaca ko tukani gone ni so edau cakava na kenai cakacaka ia caka na kena tabua ka caka talega na kena magiti. Ni so e duidui ni duatani na kenai i cakacaka.
- Sa vinaka ni bera ni tini tiko na nodaru veivosaki ke dua tale beka na ko ni via tukuna se via vakamacalataka ?
- Sa vinaka vakalevu au sa rui marautaka dina vakalevu ena sasaga ni lako tiko mai kina oqo. Mevaka ni sa mai karua ni nodaru veivosakitaka nai matai na qaravi ni mate ka kenai karua na vakawati au sa rui vakavinavinaka vakalevu. Baleta ni dua na e veivosakitaki vakabibi ena gauna ni noda i tovo nai taukei sa yali sara ga mevaka na vakawati sa yawa tani sara na kena i cakacakamai veira na noda qase mai liu ia ena gauna oqo sa duatani sara. E liu sa dua na ka na kena vakamareqeti na marama ena gauna e liu, sa veicalati sara kina kei nai vakarau ka dau caka tu ni sa vakaloloma sara ga ni da raica, koya au marautaka vakalevu na nomuni lako tiko mai me mai raici naka oqo.

Cont'd Page 11.

- Na kenai vukivuki sara ga ka sa laurai tiko vakalevu veira
na noda gone yalewa ena gauna ni kua, ni ra sega ni maroroi
ira vinaka. Vinaka vakalevu.

S A O T I